

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Eidgenössisches Justiz- und Polizeidepartement EJPD
Département fédéral de justice et police DFJP
Dipartimento federale di giustizia e polizia DFGP

Staatssekretariat für Migration SEM
Secrétariat d'Etat aux migrations SEM
Segreteria di Stato della migrazione SEM

Mirë se vini në Zvicër

Informacione për të ardhurit e rinj

Përmbajtja

5

Një vend me shumë fytyra

Shumëllojshmëri kulturore në hapësirë të vogël

7

Jeta e përbashkët

Shanse të barabarta dhe respekt

9

Qytetaret dhe qytetarët e kanë fjalën e fundit

Federalizmi dhe demokracia e drejtpërdrejtë

13

Ura për në sukses

Rëndësi e lartë e arsimit dhe e punës

17

Mbajtja e përbashkët e përgjegjësisë

Siguria sociale dhe shëndeti

Mirëseardhje e përzemërt në Zvicër

Po fillon një kapitull krejt i ri në jetën e juaj. Ndoshta keni dëgjuar një gjë apo një tjetër për Zvicrën më parë. Disa prej tyre mund të jenë të vërteta, dhe pjesë të tjera mund të mos jenë. Sido që të jetë, shumë gjëra do të duken të reja dhe të panjohura, pasi do të jenë ndryshe nga ç'ishin në vendin tuaj të lindjes. Pranojini këto ndryshime dhe familjarizohuni me vendbanimin e juaj të re. Vetëm duke u pajtuar me vendin dhe kulturën tonë ju mund t'i kuptoni më mirë njerëzit këtu. Një nga mënyrat kryesore për ta bërë këtë është të jeni në gjendje të komunikoni në njërën prej gjuhëve tona kombëtare. Të folurit e gjuhës ju jep juve mjetet të përballoheni me jetën e përditshme, të mbaroni trajnime, t'i bashkoheni fuqisë punëtore, të krijoni kontakte të reja dhe të krijoni miqësi të re.

Broshura e mëposhtme do t'ju japë një pamje paraprake të jetës së përditshme në Zvicër, duke përfshirë arsimin, vendin e punës, kujdesin shëndetësor si edhe sistemin tonë politik. Jeta e përditshme në shoqërinë tonë bazohet në vlerat e

përbashkëta si edhe në rregullat e shkruara dhe në ato të pashkruara. Është shumë e rëndësishme që ju të familjarizoheni me to.

Të jetosh së bashku me njerëz nga kultura të ndryshme është të ndryshosh jetën në Zvicër. Prandaj, si shtetasit zviceranë, ashtu edhe njerëzit që kanë jetuar për njëfarë kohe në Zvicër, përballen me shumë sfida. Në mënyrë që të gjithë të jetojmë së bashku me sukses, ne kemi nevojë për durim, respekt të ndërsjellë, si dhe "gadishmëri nga ana e shtetasve të huaj dhe sinqeritet nga ana e popullsisë zvicerane". Kjo është ajo çfarë është shkruar në aktin tonë të shtetasve të huaj dhe integritit. Kjo broshurë duhet t'ju ofrojë juve një fillim të mbarë të udhëtimit tuaj për ta bërë Zvicrën vendbanimin juaj të re.

Ju urojmë suksesin më të mirë!

Karin Keller-Sutter
Këshilltare federale

Samba Kebbeh
Shoqërues treni

“Kur unë me njëzet vjeç erdha në Zvicër për shkak të dashurisë sime të atëhershme dhe gruas sime të sotme, shoku kulturor ka qenë i madh. Zvicëranet dhe zviceranët më të vërtetë ishin të sjellshëm, korrekt dhe të besueshëm – por mua më ka munguar një farë çiltërsie. Kur pastaj nga shumë letrat e mia të konkurrimit u kthyen vetëm refuzime, unë kam kuptuar së Zvicra nuk është një vend përrallor dhe duhet që unë të luftoj për fatin tim. Unë pastaj në mënyrë intensive kam mësuar gjermanisht për një vit të tërë në një shkollë. Kjo ka përmirësuar dukshëm mundësitë e mia dhe para së gjithash vetëbesimin tim.

Që pas vështirësive të fillimit unë jam bërë një zviceran i kënaqur gambian, për këtë i jam mirënjohës punëdhënësit tim. Ishte ai që kishte besim ndaj aftësive të mia dhe më ka bërë shoqëruesin e parë afrikan të trenit në Zvicër.

Sot unë jetoj me kënaqësi në Zvicër dhe ndërkohë unë e konsideroj si pasurim që të jem një përzierje nga dy kultura dhe ta marr më të mirën nga këto.”

Shumëllojshmëri kulturore në hapësirë të vogël

Të ardhurit gjithmonë kanë kontribuar shumë për mirëqenien në Zvicër. Kështu për shembull tuneli i Gothardit, një prej boshteve më të rëndësishme të trafikut në Zvicër, ishte ndërtuar kryesisht nga punëtorë italianë. Përveç kësaj mirgante dhe migrantë kanë themeluar shumë nga ndërmarrjet e mëdha që janë të suksesshme sot. Edhe sot ekonomia zvicerane ka nevojë për krahe pune nga jashtë vendit.

Njerëz nga pothuajse çdo vend i botës jetojnë në Zvicër. Një në çdo katër persona nuk ka një pasaportë zvicerane. Dhe çdo martesë e tretë është dykombëshe. E gjithë popullsia rezidente e Zvicrës është rreth 8.4 milionë.

Hapësira tepër e vogël kërkon respekt dhe kujdes

Udhëtarët habiten gjithmonë për distancat e shkurtra në Zvicër. Nga një qoshe për në tjetrën nuk duhen as pesë orë. Një e treta e popullsisë në Zvicër jeton në pesë qytetet e mëdha Cyrih, Gjenevë, Bazel, Bernë dhe Lozanë me aglomeracionet e tyre. Më shumë se gjysma e vendit përbëhet prej malëve. Atje jetojnë vetëm dhjetë për qind të popullsisë. Pra, ne bashkëjetojmë me njeri-tjetrin në hapësirë tepër të vogël. Kjo kërkon nga të gjithë kujdes.

Çdo region përkujdeset për vetitë e veta kulturore

Në Zvicër fliten katër gjuhë zyrtare të vendit: gjermanisht, frëngjisht, italisht dhe retoromanisht. Sipas zonës ku qëndroni, ju do të hasni në një gjuhë tjetër dhe do të gjeni mënyra të ndryshme të

jetës. Shumëllojshmëria gjuhësore dhe kulturore është themeltare për Zvicrën. Ajo ka një traditë të gjatë.

Gjuha është e rëndësishme për një integrim të mirë

Shumica e popullsisë jeton në Zvicrën gjermanofolëse. Rreth 65 përqind të popullsisë flasin gjermanishten e Zvicrës. Rreth 20 përqind frëngjisht, 8 përqind italisht. Retoromanisht flitet vetëm në krahina të caktuara të kantonit Graubunden (0.5%). Në Zvicrën gjermanofolëse gjermanishtja letrare përdoret si gjuhë zyrtare veçanërisht në komunikimin me shkrim. Por gjatë kontaktit gojor flitet një numër i madh dialektesh. Gjuha e përditshme në Bazel dallohet atëherë nga ajo në kantonin e Cyrihut. Bernasit flasin ndryshe nga Friburgasit. Nuk është e nevojshme që ju të mësoni të flisni në mënyrë të përsosur të folmen, por ju do ta keni shumë më të lehtë në jetën e përditshme, nëse mësoni që ta kuptoni dialektin. Njohuri gjuhësore janë një kusht i nevojshëm që të ambientoheni mirë në jetën e përditshme si dhe në botën e punës.

Sabri Aliu

Bashkëiniciatori Takimi i baballarëve

“Komshiu im është zvicëran. Ai ishte personi që na ka futur në jetën e kolonisë dhe i cili ka bërë që dokeve kosovare t’ ju jenë shtuar edhe të tilla si ato zvicërane. Ai e bënte këtë thjesht përmjet njerëzish dhe pa paragjyqime. Këtë nuk do t’ia harroj kurrë. Sidomos edhe për shkak të pesë fëmijëve të mi. Unë desha t’ u mundësoj atyre një fillim të mbarë këtu në Zvicër.

Kolonia jonë do të thotë për mua shumë më shumë sesa vetëm një çati mbi kokën. Kjo sigurisht ka të bëjë edhe me këtë që njerëzit, të cilët jetojnë këtu, pak nga pak kanë kuptuar që një bashkëjetesë e kënaqur kërkon angazhimin e të gjithëve prej nesh, dhe kjo ka të bëjë

diçka me secilin prej nesh. Qoftë zvicëran ose i huaj, qoftë i moshuar ose i ri: Duhet të fillosh të bisedosh me njëri-tjetrin. Sepse vetëm kështu mund të ndryshohet diçka së bashku. Duke u nisur nga ky gjykim u krijua takimi ynë i baballarëve, ku ne baballarët takohemi një herë në muaj për të shkëmbyer mendimet tona dhe për t’ u hyrë çështjeve bashkërisht. Kjo e ka thjeshtësuar jetën tonë të përditshme. Dhe lidhur me këtë më e mira është: Nga komshinjtë janë bërë miq.”

Shanse të barabarta dhe respekt

Kontakte me komshinjtë tuaj të rinj ose bashkëveprimi në një organizatë ose një shoqatë në komunën tuaj përbëjnë një pasurim personal. Gjatë kësaj ju merrni edhe informacione, të cilat ju ndihmojnë ju dhe familjen tuaj në shkollë dhe në vendin e punës ose në lidhjen e kontaktit me zyrat ose autoritetet kompetente.

Të ardhurit kontribuojnë si për pasurinë ekonomike ashtu edhe për atë kulturore të Zvicrës. Që bashkëjetesa e përbashkët të jetë e suksesshme pritet nga të gjithë banueset dhe banuesit e vendit tonë që ata të merren vesh me njëri-tjetrin dhe mundohen që të jenë financiarisht të pavarur. Për një bashkëjetesë paqësore duhet gjithashtu që të respektohet rendi juridik zvicëran si dhe vlerat themelore të kushtetutës. Po ashtu të gjithë duhet të kenë shansë të barabarta që të marrin pjesë në jetën shoqërore.

Të drejta të rëndësishme themelore në Zvicër:

Në Zvicër të drejtat themelore garantojnë që ju nuk duhet të diskriminoheni për shkak të prejardhjes juaj, racës, gjinisë juaj ose fesë ose për shkak të orientimit juaj seksual. Gra edhe burra kanë të drejta të barabarta dhe mund të zgjedhin lirisht për shembull profesionin e tyre dhe mund të caktojnë vetë bashkëshorten ose bashkëshortin e tyre. Çdo njeri ka edhe të drejtën që të zgjedhë lirisht fenë dhe botëkuptimin e vet. Por të njëjtën

të drejtë duhet që secili t'ia pranojë bashkëqytetarit të tij. Secila dhe secili mund të mbrohet kundër diskriminimit eventual. Në rastet e konfliktëve ka këshillimore të cilat ju ndihmojnë që të gjeni zgjidhje.

Krahas ligjeve të shkruara ka edhe rregulla të pashkruara

Shpesh herë janë çështjet e vogla e jetës së përditshme ato që janë të rëndësishme për bashkëjetesën e njerëzve. Vetëm njohja e këtyre rregullave të jetës së përditshme shpesh herë është e vështirë. Për shembull: Ndoshta në shtëpinë tuaj ekziston një plan i caktuar, i cili përcakton, kur cila familje mund t'ia lajë rrobat e saj. Atëherë ju duhet t'ia përmbaheni këtij. Ose komshinjtë reagojnë nëse edhe në mbrëmje të vonshme bëhen diskutime me zë të lartë në ballkon ose fëmijë luajnë në hyrjen e pallatit. Pritet nga ju që ju t'ia respektoni këto rregulla të shkruara ose të pashkruara të bashkëjetesës. Informohuni. Pyesni për shembull për rregulloren e banesës ose merrni kontakt me komshinjtë tuaj. Respekt i ndërsjellë dhe diskutimi i hapur janë tashmë hapi i parë për një fqinjësi të mirë.

Banimi në Zvicër

Informacione

→ www.bwo.admin.ch

> wie wir wohnen > Infoblatt "Wohnen in der Schweiz"

Diskriminimi dhe racizmi

Pikat e kontaktit

→ www.edi.admin.ch

> Themen > Rassismus > Fachstelle für Rassismusbekämpfung > Recht und Beratung > Anlauf- und Beratungsstellen

Anna Gruber

Studente, anëtare e këshillit të të rinjve

“Të caktosh qëllime në mënyrë të vetëdijshme, të mos i humbasësh nga sytë dhe gjatë kësaj t’ i qëndrosh besnik vetvetës. Kjo është e saktë për mua ashtu edhe për Evën, e cila gjatë kohës së shkollës primare ka ardhur nga Maqedonia e veriut tek ne në Zvicër.

Vetëm se ajo si e huaj tetëvjeçare e kishte shumë më të vështirë. Por Eva mësonte shpejt. Edhe ne bashkë me atë. Ajo stërvitej veçanërisht në gjuhën gjermane dhe ne në kujdes dhe durim. Ne mësonim bashkërisht dhe njëra prej tjetrës. Kështu ne jemi rritur në aspektin njerëzor. Edhe në parlamentin rinor diskutohen tema për integrim. Mua më shqetëson gjithmonë pak se fjala

integrim shpesh herë reduktohet në të mësuarin e gjuhës ose në mbajtjen ose mosmbajtjen e shamisë së kokës. Por integrim do të thotë shumë më shumë. Për këtë duhen njerëz që kanë vullnet të pranojnë një vend të ri dhe një kulturë të huaj. Dhe nga ana tjetër ka nevojë për një shoqëri që e lejon këtë. Mirëkuptimi dhe toleranca e ndërsjellë nuk mund të urdhërohen me ligje.”

Qytetaret dhe qytetarët e kanë fjalën e fundit

Federalizmi edhe demokracia e drejtpërdrejtë

Në Zvicër është e rëndësishme që të njiheni sa më shpejt që të jetë e mundur me jetën në kantonin tuaj dhe në komunën tuaj. Atje merrni informacione të para për të gjitha fushat e rëndësishme të jetës si banimi, puna dhe shkolla. Para së gjithash ju gjeni partnerë kontakti dhe pika kontakti që mund t'ju përgjigjen pyetjeve tuaja.

Që të dini se si Zvicra është e organizuar në vend, nga shkolla nëpërmjet taksave deri tek të drejtat dhe detyrimet e veçanta, ju keni nevojë për informacione bazë mbi shtetin dhe të drejtën.

26 kantone të pavarura e formojnë Zvicrën

Zvicra përbëhet nga 26 shtete të federatës, të ashtuquajtura kantone. Më përpara kantonet kanë qenë plotësisht të pavarura. Ato pak nga pak janë bashkuar në Zvicrën e sotme dhe i kanë kaluar disa kompetenca federatës. Por në shumë fusha kantonet vazhdojnë të jenë gjerësisht të pavarura. Ato për shembull kanë kushtetuta dhe ligje të veta, por këto nuk duhet të bien ndesh me legjislacionin e federatës. Ato po ashtu kanë parlamente, qeveri dhe gjykata të veta.

Shumë gjëra ndryshojnë nga kantoni në kanton

Kjo pavarësi e kantoneve është një veçori e rëndësishme e Zvicrës. Ju do ta hasni herë pas herë në jetën e përditshme. Nëse ju shpërnguleni për shembull me familjen tuaj nga

një kanton në një tjetër, atëherë ka mundësi që fëmija juaj në shkollë do të mësojë pjesërisht çështje të tjera; ose ju nuk paguani më aq taksa sa më përpara, edhe pse paga juaj ka mbetur ende njësoj. Ose sigurimi shëndetësor nuk kushton më njësoj, edhe pse ju mund të shfrytëzoni ende përfitimet e njëllojta.

Federata, kantonet dhe komunat i ndajnë mes tyre detyrat shtetërore

Zvicra është e ndarë në tre nivele shtetërore. Federata, kantonet dhe komunat. Lidhur me këtë federata si nivel epror merr përsipër vetëm ato detyra, të cilat kushtetuta federale ia ngarkon shprehimisht. Këtu përfshihen për shembull mbrojtja e vendit ose rregullimi i qarkullimit rrugor. Kantonet merren për shembull me arsimin, policinë, kujdesin shëndetësor dhe për t'ju përbashkuar këto detyra vjelin edhe vetë taksa. Po ashtu ato rreth 2200 komunat në Zvicër gëzojnë një pavarësi të madhe. Ato janë kompetente për shembull për kontrollin e banorëve ose marrin përsipër detyra të caktuara në fushën e shkollës.

Bruno Moll

Autor dhe kinematograf i lirë

“Në filmat e mi dokumentarë bëhet fjalë shpesh herë për politikë në kuptimin më të gjerë të fjalës. Të jesh politik, kjo nuk do të thotë për mua që të biesh në sy me parulla të zhurmshme, por të vëzhgosh me vëmendje. T’i kundërshtosh paragjykimet dhe t’i hapesh, jo t’i mbyllesh dyert – ky është interesi im. Jo vetëm si zvicëran, por si ndërmjet njerëzish unë do t’i këshilloja një personi të porsaardhur: Që ai të takohet me vendin tonë me kureshtje dhe të mos veçohet brenda njerëzve të llojit të vet. Vetëkuptohet, unë i këshilloj që ta mësojë gjuhën tonë dhe ta studiojë mentalitetin tonë. Unë i uroj atij që ai të shikojë atë që lidhet dhe jo vetëm atë që veçon.

Ai duhet të shtrojë pyetje dhe duhet ta kërkojë bisedën me popullsinë. Ai duhet të ngjitet patjetër në malet tona dhe të dielave duhet të përzihet me popullsinë që bën xhiron. Ai duhet të blinte nëpër pazaret javore dhe të lexonte, shikonte dhe dëgjonte mediat tona. E thënë thjeshtë: Ai duhet të përpiqet që të mbërrijë këtu. Të gjitha këto unë ua uroj natyrisht edhe neve vetë, vendasve.”

→ **Popullsia gëzon një të drejtë të madhe për të marrë pjesë në vendosje**

Forma e qeverisjes është demokracia direkte. Njerëzit që kanë të drejtën e votës jo vetëm që mund të zgjedhin rregullisht përfaqësuesit në parlament në nivelin federal, në nivelin e kantonit përkatës dhe në komunë. Ata gjithashtu mund të votojnë për një sërë çështjesh, siç janë sasia e taksave dhe tarifave, ose planifikimi i rrugëve, dhe gjithashtu që Zvicra të bëhet anëtare e organizatave ndërkombëtare ose marrëveshje me shtete të tjera. Shtetasit zviceranë nga moshë 18 vjeç mund të votojnë për çështje që prekin të gjithë Zvicrën.

Pjesëmarrja është e rëndësishme dhe e mirëpritur

Në Zvicër ka shumë forma për t' u angazhuar. Për shembull mund të merrni pjesë në një këshill të prindërve. Përveç kësaj të gjithë personat me aftësi gjyqimi mund t' u drejtojnë autoriteteve lutje, propozime dhe ankesa, kjo mund të bëhet për shembull në formë të një peticioni (mbledhja e nënshkrimeve). Në pak kantone dhe komuna ju pas qëndrimit më të gjatë keni edhe të drejta politike si për shembull të drejtën e zgjedhjes

dhe atë të votimit. Informohuni në komunën ku banoni ju.

Të gjitha forcat e rëndësishme politike janë përfaqësuar në qeveri

Qeveria e Zvicrës përbëhet nga shtatë anëtarë dhe quhet Këshilli Federal. Këshilli Federal zgjidhet nga parlamenti dhe përbëhet nga përfaqësuese dhe përfaqësues të partive të mëdha politike. Një anëtar i Këshillit federal përcaktohet nga parlamenti për një vit si presidente ose president. Parlamenti përbëhet nga dy dhoma: Këshilli Nacional, i cili përfaqëson popullin, dhe Këshilli i kantoneve, i cili i përfaqëson kantonet. Të dy së bashku formojnë Mbledhjen e Përbashkët të Federatës.

Të drejta dhe detyrime të barabarta për të gjithë

Zvicra është shtet juridik. Kjo do të thotë se jo vetëm banoret dhe banorët e vendit tonë duhet t' i respektojnë ligjet, por edhe shteti vetë është i lidhur në të drejtën në fuqi. Gjykatat janë të pavarura nga qeveria dhe parlamenti. Cilat të drejta dhe detyrime themelore janë këtu në fuqi dhe si është e organizuar Zvicra, kjo shkruhet në kushtetutën federale të Zvicrës.

Vasco Belo

Familje zvicërane-portugeze

“Formimin profesional, siç praktikohej në Zvicër, unë konsideroj shembullore. Ai ua lehtëson shumë të rinjve kalimin nga bota e arsimit në atë të punës. Në vendin e pre-jardhjes sime Portugali kualifikimi ndërmjetësohet vetëm përmes shkollave, gjë që ka si pasojë që ata që nuk e vizitojnë shkollën e mesme, nuk disponojnë mundësi të mira zgjedhjeje.

Për ne ka shumë rëndësi që t’u ofrojmë fëmijëve tanë një të ardhme të mirë. Kësaj i përket që ne marrim pjesë në shkollë dhe në kualifikim dhe të përkrahim çdo fëmijë në aftësitë e tij. Sepse kush nuk ka asnjë kualifikim mbetet shpejt pa punë – atëherë nuk luan asnjë rol nga është njeriu.

Në familjen tonë ne flasim vetëm frëngjisht – gjë që më vjen pak keq. Meqenëse gruaja ime është zvicërane dhe nuk flet portugalisht dhe unë vetë jam rritur në Romandi, kjo thjeshtë ndodhi kështu. Por ne kemi akoma festat tona portugeze në familjen tonë dhe pushimet në Portugali, ku fëmijët e kanë të lirë hyrjen në gjuhën time amtare në formë loje.”

Ura për në sukses

Rëndësi e lartë e arsimit dhe e punës

Një formim i kualifikuar pas mbarimit të shkollës së detyrueshme është i zakonshëm në Zvicër. Rreth nëntëdhjetë për qind të të gjithë të rinjve fitojnë një diplomë profesionale ose akademike. Kjo i ngreh shanset në tregun e punës dhe fleksibilitetin në jetën e mëvonshme të punës.

Arsimi dhe puna kanë një rëndësi të madhe në Zvicër. Të gjithë fëmijët dhe të rinjtë, por edhe të gjithë të rriturit duhet të nxiten sipas aftësive të tyre.

Nxitja që nga lindja

Për fëmijët zhvillimi gjuhësor është me rëndësi të madhe. Nxitja e hershme jep një kontribut të rëndësishëm për barazinë e shanseve. Ka shumë mundësi që fëmija juaj ta mësojë gjuhën e vendit para shkollës: për shembull “çerdhe fëmijësh” (kujdeset për fëmijë në moshën parashkollore që nga mëngjesi deri në mbrëmje), dhe “grupe ku luajnë fëmijë” (kujdeset me orë për fëmijë në moshën parashkollore dhe ata udhëzohen si të luhen lojëra). Këto institucione publike dhe private marrin përsipër pjesërisht përkujdesjen për fëmijën tuaj deri në hyrjen në shkollën e detyrueshme, por edhe më vonë në mënyrë plotësuese për mësimin në shkollë (p.sh. dreka për fëmijë, mbështetja për detyrimet e shtëpisë). Vizita e këtyre institucioneve është e sprovuar. Në shumicën e rasteve ajo është me pagesë dhe duhet të paguhet nga prindërit, ku tarifat shpesh herë janë të shkallëzuara sipas të ardhurave të prindërve.

Parashkollorja përgatit për shkollën

Në varësi të kantonit, si rregull parashkollorja pranon fëmijët duke filluar nga mosha katër vjeç. Frekuentimi i një parashkollorje publike është falas. Parashkollorja është pjesë e arsimit të detyrueshëm në pothuajse çdo kanton. Sidoqoftë në ato pak kantone ku ai është jo i detyrueshëm, pothuajse çdo fëmijë shkon pamvarësisht. Ne jua rekomandojmë shumë këtë. Kontakti me fëmijët e tjerë do ta ndihmojë fëmijën juaj për të përmirësuar aftësitë e tij/saj gjuhësore dhe sociale. Gjithashtu, është e rëndësishme për aftësitë gjuhësore të fëmijës juaj që ju të vazhdoni të flisni me të në shtëpi gjuhën tuaj të nënës.

Si funksionon shkolla?

Komuna e përcakton fëmijën juaj, sapo ai të ketë arritur moshën për hyrjen në shkollë, për një shkollë në afërsi të vendit tuaj të banimit dhe i informon prindërit me shkrim mbi vendin.

Në Zvicër të gjithë fëmijët e vizitojnë shkollën e detyrueshme. Shkolla publike ofrojnë një arsim bazë falas dhe shumë të mirë në aspektin cilësor në vëllimin prej nëntë viteve.

13

① Informacione dhe adresa për sistemin shkollor në Zvicër

→ www.edk.ch

Political bodies > To the list of EDK members

→ www.educa.ch

Bildungsraum Schweiz > Bildungssystem

① Mbështetja në zgjedhjen e profesionit

Konsultim për zgjedhjen e profesionit

→ www.berufsberatung.ch

① Formimi profesional

Informacione për formimin themelor profesional

→ www.berufsbildungplus.ch

→ Arsimi i detyrueshëm është i ndarë në nivel fillor dhe në nivelin e mesëm I: niveli fillor normalisht zgjat gjashtë vjet duke shtuar dhe dy vitet e parashkollores. Kjo pasohet nga tre vite të nivelit të mesëm I, ku nxënësit janë të ndarë në grupe për mësim.

Në Zvicër kantonet janë përgjegjëse kryesisht për arsimin. Organizimi nuk bëhet kudo njësoj. Informohuni me kohë në komunën tuaj.

Oferta plotësuese të nxitjes

Nxënëset dhe nxënësit me një nevojë të përcaktuar të nxitjes marrin në kuadër të shkollës së detyrueshme mbështetje falas. Për fëmijë me njohuri të pamjaftueshme në gjuhën e shkollës ekzistojnë gjithashtu oferta të veçanta të nxitjes. Jashtë shkollës ka edhe oferta për mësimin në gjuhën amtare. Pyesni për shembull në shkollën tuaj ose tek organizatat e bashkësisë suaj gjuhësore për ofertat e mësimin në "Gjuhë dhe kulturë amtare".

Pa prindërit nuk bëhet

Në parashkollore dhe në shkollë zhvillohen rregullisht mbrëmje informuese për prindërit. Nga prindërit pritet që ata ta shfrytëzojnë mundësinë për të folur me persona Mësimdhënës mbi fëmijën e tyre dhe mundësitë e tyre të arsimit. Nëse ju nuk kuptoni mirë një gjuhë lokale, pyesni për përkthime ndërkulturore.

Pas shkollës së detyrueshme

Një diplomë në shkollën sekondare II është shumë e rëndësishme për të ardhmen profesionale dhe sociale të fëmijës juaj në Zvicër. Për atje çojnë rrugë të ndryshme, në plan të parë këto të dyja: kualifikimi në një profesion të caktuar, i ashtuquajtur "kualifikim profesional bazë" në një ndërmarrje mësimore ose vizita e një shkolle që çon më tej (për shembull shkolla e mesme e specializimeve, gjimnazi). Vendimin mbi rrugën e formimit e marrin nxënëset dhe nxënësit së bashku me prindërit dhe personat mësimdhënës tashmë rreth fundit të shkollës sekondare I (që nga klasa e 8-të) në bazë të dëshirave të tyre për profesione dhe aftësi të tyre. Këshillimore për zgjedhjen e profesionit dhe qendra informacioni ju mbështesin ju dhe fëmijën tuaj gjatë zgjedhjes.

Në Zvicër formimi profesional luan një rol të rëndësishme

Rreth dy të tretat e të rinjve pas shkollës së detyrueshme bëjnë në Zvicër kualifikimin profesional bazë. Një mësim i tillë kombinon mësimin praktik të një pune në ndërmarrje me formimin në shkollë. Shumica e mësimëve profesionale zgjasin midis dy dhe katër vitesh. Të rinj me aftësi të larta mund të kryejnë në mënyrë plotësuese maturën profesionale. Ajo e hap rrugën për në shkollat e

larta të specializuara ose, me një provim shtesë, për në universitete.

Një vend i formimit profesional pas shkollës së detyrueshme

Kërkimi për një vend të formimit profesional duhet të bëhet me kohë, d.m.th. jo më vonë se një vit para mbarimit të shkollës së detyrueshme. Por jo të gjithë të rinjtë gjejnë një vend të përshtatshëm të mësimin profesional. Ata në këtë rast mund të vizitojnë një ofertë ure. Interesohuni tek shkolla ose tek konsultimi për zgjedhjen e profesionit për oferta të përshtatshme.

Kualifikimi dhe kualifikimi i mëtejshëm në shkollën terciare

Shkollat e larta në Zvicër janë ndarë në universitete dhe në shkolla të larta të specializuara (për shembull shkolla të larta pedagogjike, sociale ose teknike). Kusht për studimet, sipas tipit të shkollës së lartë dhe drejtimit të studimeve, është, si rregull, matura e gjimnazit ose matura profesionale.

Rëndësia e punës

Zelli dhe pavarësia ekonomike konsiderohen në Zvicër tradicionalisht si shumë të rëndësishme për integrimin në shoqëri. Të kesh punë është – krahas mbajtjes financiare të jetës së përditshme – për shumë një kusht për një ndjenjë të mirë të vetëbesimit dhe të prestigjit të tyre social.

Edhe për të rriturit kualifikimi i mëtejshëm është shumë i rëndësishëm. Ka mundësi të ndryshme për një formim profesional dhe një kualifikim të mëtejshëm profesional. Këto kualifikime kanë fituar gjithnjë e më shumë rëndësi. Kurse të kualifikimit të mëtejshëm ofrohen para se gjithash nga institucione private, por edhe nga ato publike.

15

① **Mësim në gjuhën amtare**

→ www.edk.ch

> Bildungssystem CH > Kantons-umfragen > HSK-Unterricht

① **Diploma të huaja**

Informacione dhe adresa për njohjen e diplomave të huaja

→ www.sbf.admin.ch

> Education > Recognition of foreign qualifications

① **Puna, qëndrimi dhe familja**

Sekretariati i Shtetit për Migrim SEM

→ www.sem.admin.ch

> Entry and Residence

Autoritete kantonale

→ www.sem.admin.ch

> About us > Contact > Cantonal authorities

Në Zvicër zotëron një e drejtë liberale e punës

Të drejtat dhe detyrimet e punëdhënësit dhe të punëmarrësit përcaktohen në një kontratë pune me shkrim. Në atë janë rregulluar pikat më të rëndësishme si orari i punës, koha e provës, rroga, afatet e anulimit si dhe pushimet. Për disa degë profesionale vlejné rregulla të përgjithshme (kontratë kolektive e punës).

Mesatarisht punohet në Zvicër 42 orë në javë. Por sipas sektorit orari i punës mund të jetë deri në 50 orë (koha maksimale e punës sipas ligjit). Rroga e caktuar me punëdhënësin tuaj është një rrogë bruto. Nga kjo hiqen kontributet e detyrueshme për sigurimet shoqërore.

Në Zvicër nuk ka një rrogë minimale të përcaktuar me ligj. Por në shumë degë janë në fuqi rroga minimale për të cilat shoqatat e punëdhënësve dhe sindikatat janë marrë vesh në kontrata kolektive të punës.

Njohja e diplomave

Në Zvicër punëdhënësit u kushtojnë shumë rëndësi kualifikimeve zyrtarisht të njohura, d.m.th. diplomave dhe dëftesave të punës. Për të vlerësuar kualifikimin tuaj, të fituar diku tjetër, ose përvojën tuaj për barazi janë kompetente zyra të ndryshme kontakti. Këto ju informojnë për hapat e mundshme të procedurës.

Puna e zeze dëmton të gjithë

Kush punon, por nuk paguan asnjë kontribut për sigurimet shoqërore dhe asnjë taksë, kryen punë të zeze. Puna e zeze është e dënueshme si për punëdhënësit ashtu edhe për punëmarrësit dhe nuk ia vlen. Puna e zeze rrezikon edhe mbrojtjen tuaj personale të sigurimit edhe shërbimet për të tjerët.

Për cilën leje keni nevojë për punën dhe qëndrimin?

Nëse keni hyrë në Zvicër si shtetas i një shteti të Bashkimit Evropian (BE) ose Zonës Evropiane të Tregtisë së Lirë (EFTA), atëherë për ju zbatohet marrëveshja për lëvizjen e lirë të personave. Nëse, nga ana tjetër ju keni ardhur nga një shtet tjetër ose jetoni këtu si shtetas i huaj i pranuar për kohësisht, apo si refugjat i njohur, zbatohen masat në Aktin e Shtetasve të Huaj dhe Integritimit (FNIA) ose në Aktin për Azilin (AsyIA). Sekretariati i Shtetit për Migracionin SEM do t'ju informojë lidhur me masat e përgjithshme që zbatohen për të hyrë në tregun zvicëran të punës, për banim ose për bashkim familjar. Kantonet janë përgjegjëse për nxjerrjen e lejeve. Ju lutemi kontaktoni autoritetin përkatës të kantonit, normalisht Zyrën e Emigracionit, për çështjet që lidhen me formalitetet e sakta për llojet e ndryshme të lejeve.

Yasar Turgut
Mjeke e shtëpisë

“Unë shoqëroj paciente dhe pacientë shpesh herë për vite të tëra. Kjo më jep mundësi që të jem në gjendje t’i vlerësoj më mirë ankesat e paraqitur sesa tek dikush, të cilin unë e shoh vetëm një herë dhe anamnezën e të cilit nuk e njoh. Sepse është kështu që jo vetëm trupi, por i gjithë njeriu merr pjesë në një sëmundje. Atëherë një bisedë personale ose një raport plotë besim mjek-pacient mund të ndikojë shumë.

Sidomos në rast të të huajave dhe të huajve që vijnë në klinikën time private ndryshimet kulturore nuk duhet të nënvlerësohen dhe ato duhet të interpretohen. Rrënjët e mia turke më ndihmojnë që të kuptoj jo vetëm problemet e tyre, por të

kem edhe një përfytyrim të qartë për këto. Për shumë njerëz nuk është e lehtë që të orientohen në sistemin zviceran shëndetësor. Atëherë unë jam vendosur para sfidës për të ndërmjetësuar midis mjekëve të specializuar, spitaleve dhe pacientëve dhe për t’i shoqëruar ata në mënyrë individuale.”

Mbajtja e përbashkët e përgjegjësisë

Siguria sociale dhe shëndeti

Secili mund të preket nga nevoja. Ligji për sigurimet shoqërore bazohet në solidaritet. Prandaj edhe të gjithë kontribuojnë për këto: të shëndetshmit për të sëmurët, të rinjtë për të moshuarit, të pasurit për të varfrit ose persona që rrinë vetëm për familjet.

Zvicra ka një sistem social të ndërtuar mirë. Ai siguron që njerëzit në situata të vështira nuk duhet të vuajnë për një kohë të gjatë nga nevoja materiale.

Solidaritet në njërën anë dhe përgjegjësi vetjake në anën tjetër

Çdo person e ushtron përgjegjësinë për vetveten dhe kontribuon sipas mundësive të tij për përballimin e detyrave në shtet dhe në shoqëri. Këtë e përcakton kushtetuta federale e Zvicrës. Në situata ku kjo nuk arrihet, federata, kantonet dhe komunat e sigurojnë mbrojtjen e nevojshme për shembull ndaj pasojave ekonomike të pleqërisë, invaliditetit ose sëmundjes, aksidentit ose papunësisë. Që të mund të kryhen këto shërbime është me rëndësi që të gjithë të paguajnë kontributet e tyre për sigurimet si dhe taksat dhe të bëjnë çmos për të hequr vet shpenzimet e jetesës.

Në Zvicër sigurimi shëndetësor është i detyrueshëm.

Kush jeton në Zvicër duhet të lidhë një kontratë për sigurim shëndetësor. Jo më vonë se tre muaj pas marrjes së banimit në Zvicër ju

duhet të keni regjistruar vetveten dhe familjen tuaj tek një sigurim shëndetësor. Sigurimi bazë, i cili në Zvicër është i detyrueshëm për të gjithë të rriturit dhe fëmijët, i mbulon shpenzimet për trajtimin nga ana e mjekëve dhe mjekëve dhe në spitale të caktuara si dhe për shumicën e ilaçeve të udhëzuara nga mjekja apo mjeku. Ju për këtë i paguani sigurimit shëndetësor çdo muaj një prim. Lartësia e këtij primi varet nga vendi ku banoni, nëse dëshironi që të merrni përsipër gjithmonë një pjesë të shpenzimeve dhe nëse dëshironi që të siguroni shërbime shtesë. Trajtime të dhëmbëve për shembull janë shërbime shtesë që nuk janë mbuluar nga sigurimi bazë dhe duhet të paguhet në mënyrë të veçantë.

Në vendin e punës ju jeni siguruar edhe ndaj aksidenteve

Kush punon tetë orë dhe më shumë në javë, sigurohet nga punëdhënësi ndaj aksidenteve. Ky sigurim i mbulon shpenzimet dhe humbjen e fitimit në rast të aksidenteve. Kush punon më pak se tetë orë ose punon në mënyrë të pavarur, duhet të kujdeset vetë për një sigurim ndaj aksidenteve.

→ **Kërkoni një mjek të shtëpisë ose një mjek të shtëpisë ndaj të cilës/cilit keni besim.**

Në Zvicër shumica e njerëzve kanë një mjek të shtëpisë ose një mjek të shtëpisë, të cilën/cilin e vizitojnë rregullisht në rast të sëmundjes dhe të aksidentit. Kjo ose ky, sipas sëmundjes ose aksidentit, do t'ju përcjellë tek një mjek i specializuar ose një mjek e specializuar ose në spital. Drejtpërdrejt në spital duhet të shkonit vetëm në raste emergjente.

Çdo njeri ka të drejtë për paprekshmëri trupore dhe shpirtërore

Në Zvicër është e ndaluar dhe e dënueshme çdo formë e ushtrimit të dhunës. Këtu përfshihen për shembull dhuna shtëpiake, syneti i vajzave ose martesë e detyruar. Nëse ju gjendeni në një situatë nevojë, kërkoni ndihmë në një zyrë kompetente të specializuar.

Mbështetja në pleqëri, për pasjetuesit dhe në rast invaliditeti

Të rritur që nga mosha 18 vjeç/e duhet të sigurohen në mënyrë të detyrueshëm tek sigurimi i pleqërisë dhe i të pasjetuarve (AHV) si dhe tek sigurimi kundër invaliditetit (IV) dhe duhet të paguajnë kontribute për këtë. AHV paguan një pension pleqërie për gra që nga mosha 64 vjeçe dhe burra që nga mosha 65 vjeç.

Pas vdekjes së një të afërmi ai paguan edhe pensione familjare. Qëllimi i sigurimit kundër invaliditetit është që t'ju përkrahë njerëzit me një të metë. Lidhur me këtë ai ndihmon personat e prekur që të mund të mbajnë vendin e tyre të punës ose të gjejnë një vend të ri. Nëse të dyja nuk arrihen, IV paguan edhe pensione. Pensionet e AHV dhe IV janë përafërsisht aq të larta sa të janë mbuluar kostot për shpenzimet ekzistencialist të rëndësishme. Nëse nuk ndodh kjo, atëherë mund të kërkohen përfitime plotësuese shtesë.

Nevojat shtesë, të cilat e kalojnë minimumin e ekzistencës, mbulohen me pensionet e arkave të pensionit. Sigurimi tek një arkë pensioni është i detyrueshëm për punëmarrës që nga të ardhura të caktuara (përafërsisht 20000 franga në vit). Punonjës të vetëpunësuar mund t'ju bashkohen vullnetarisht një arke të pensionit dhe të paguajnë kontribute. Kush përveç kësaj dëshiron të kursejë për një jetë të këndshme në pleqëri, mund t'ju investojë të hollat në të ashtuquajturën shtyllë të tretë tek një sigurim ose një bankë dhe shpërblehet për këtë me zbritje tek taksat.

Çfarë të bëj në rast të papunësisë?

Nëse ju jeni në kërkim të punës ose e humbisni vendin juaj të punës,

atëherë lajmërohuni tek qendra rajonale për ndërmjetësimin e punës (RAV) në kantonin juaj. Kjo ju këshillon në gjetjen e një vendi të ri të punës. Asistencë papunësie merrni vetëm kur keni punuar të paktën 12 muaj gjatë dy viteve të fundit ose paraqisni një arsye për çlirimin nga detyrimi i pagesës së kontributeve. Të gjithë punonjës të punësuar në Zvicër janë të sigurve në mënyrë të detyrueshme ndaj papunësisë.

Përkrahje shtesë për familjet

Çdo grua që punon ka të drejtë për lejen e lindjes prej 14 javësh si dhe për një kompensim të barrë-lindjes në këtë kohë në lartësinë prej 80% të rrogës së fundit ose të të ardhurave të fundit. Punëmarrëset dhe punëmarrësit me fëmijë, parimisht dhe pavarësisht nga të ardhurat, kanë të drejtë për shtesa familjare. Këto u aprovohen edhe personave me të ardhura modeste që nuk punojnë.

Qëllimi është që t'ju mundësohet secilit një jetë e denjë njerëzore

Në rastet, në të cilat të ardhurat nuk mjaftojnë për të jetuar dhe asnjë prej sigurimeve shoqërore nuk mund të ndihmojë më, asistencë sociale e mbush boshllëkun. Asistencë sociale është çështja e kantoneve dhe jepet, si rregull, nga komuna ku banoni. Ajo financohet nëpërmjet taksave.

Të dashur lexuese dhe lexues

Ne shpresojmë që me këtë broshurë t'ju kemi mundësuar një shikim të parë në jetën në Zvicër dhe t'ju kemi mbështetur në hapat e para në ambientin juaj të ri të jetës. Ju keni ndoshta pyetje të tjera dhe kërkesa personale. Më poshtë gjeni lidhje për informacione dhe njoftime që çojnë më tej. Mos hezitoni që të informoheni. Juve ju ndihmohet me kënaqësi. Ju urojmë fat dhe motivacion!

Integrimi

Qendra kantonale të kompetencave dhe adresa të tjera në fushën e integrimit
→ www.sem.admin.ch
> Über uns > Kontakt > Kantonale Behörden > Ansprechstellen für Integration in Kantonen und Städten

Komisioni Federal për çështjet e migrimit EKM
→ www.ekm.admin.ch

Informacione për të gjitha fushat e jetës në gjuhë të ndryshme
→ www.migraweb.ch

Përkthime ndër-kulturore
→ www.inter-pret.ch

Migracioni

Sekretariati i Shtetit për Migrim

Puna/ qëndrimi/ bashkimi familjar
→ www.sem.admin.ch
> Entry and Residence

Autoritete kantonale
→ www.sem.admin.ch
> About us > Contact > Cantonal authorities

Marrja e shtetësisë
→ www.sem.admin.ch
> Entry & residence > Swiss citizenship/ Naturalization

Adresa kantonale
→ www.sem.admin.ch
About us > Contact > Cantonal authorities

Publikime të SEM-së
→ www.sem.admin.ch
> Publications & services > Publications

Tema të tjera

Puna
Sekretariati i shtetit për ekonominë seco
→ www.seco.admin.ch
Puna e zeze
→ www.keine-schwarzarbeit.ch

Arsimi
Konferenca kantonale e drejtorëve të edukimit EDK
→ www.edk.ch
Sekretariati Shtetëror për Arsim, Kërkim dhe Inovacion
→ www.sbf.admin.ch

Diskriminimi/racizmi/dhuna
Zyra e specializuar për luftimin e racizmit FRB
→ www.edi.admin.ch
> Themen > Rassismus > Fachstelle für Rassismusbekämpfung

Zyrat e specializuara kundër dhunës
→ www.ebg.admin.ch
> Topics > Violence > Victim Support Switzerland

Shëndeti
Zyra Federale për Shëndetin BAG
→ www.bag.admin.ch
Informacione për pyetjet e shëndetit në gjuhë të ndryshme
→ www.migesplus.ch

Sistemi i sigurimeve shoqërore
Zyra Federale për Sigurimet shoqërore BSV
→ www.bsv.admin.ch
Informacione për AHV/IV dhe EL
→ www.ahv-iv.ch

Asistenca sociale
→ www.skos.ch

Banimi
Zyra Federale për Strehim BWO
→ www.bwo.admin.ch

Gjendja civile
→ www.bj.admin.ch
> Gesellschaft > Zivilstandswesen > Merkblätter

Impresumi

Botuesi
Staatssekretariat für Migration SEM (Sekretariati i Shtetit për Migrim SEM)
Quellenweg 6, 3003 Bern-Wabern
Telefon 058 465 11 11
→ www.sem.admin.ch

Koncept dhe redaktim
Abteilung Integration SEM

Dizajnimi, redaktimi dhe realizimi
medialink, Zürich
→ www.medialink.net

Fotografi
Patrik Fuchs, Zürich
→ www.patrikfuchs.com

Përkthimi
proverb, Biel/Bienne
→ www.proverb.ch
transpose SA
→ www.transpose.ch

Burim blerjeje
Vertrieb Bundespublikationen BBL
CH-3003 Bern
→ www.bundespublikationen.admin.ch
Numri i artikullit 420.002.alb
03.20 1'000 860459216
© SEM / EJPD 2020

